

'טרנספורט זה, קללה רובצת עליו'

אביבה חלמיש

חנה ויינר ודליה עופר, פרשת קלאדובו־שאבאן: מסע ההעפלה שלא הושלם, העמותה לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאול אביגור, אוניברסיטת תל־אביב, עם עובד, תל־אביב 1992, 172 עמ' + 8 עמ' תמונות

הספר מגולל פרק טראגי בתולדותיו של מפעל ההעפלה. קבוצת מעפילים־בכוח, יותר מאלף איש, שיצאה בשלהי שנת 1939 משטח הרייך השלישי באחריותו הישירה של המוסד לעלייה ב', לא הגיעה לארץ־ישראל (למעט כמאתיים בני נוער ומלוויהם שקיבלו סרטיפיקטים במסגרת עליית הנוער) ונספתה בידי הנאצים. במשך כשנה וחצי, מהגעתה של הקבוצה לקלאדובו שביוגוסלביה ועד לכיבוש ארץ זו בידי הנאצים, נמלי היציאה באירופה לא היו סגורים בפני מהגרים יהודים, וכ־7,000 מעפילים אמנם הגיעו באותם חודשים לארץ־ישראל בנתיב דומה לזה שבו אמורים היו אנשי השיירה לעבור.

כיצד הפכה חניית הביניים ביוגוסלביה למלכודת מוות לאנשי השיירה? הכוחות שפעלו נגדם היו רבים: החל באיתני הטבע – הים הגדול והאפל שהפריד בין אירופה לארץ־ישראל, קור החורף וקפיאת הדנובה; דרך כוחות רשע אנושיים – גרמניה הנאצית ושותפיה, ולהבדיל, ממשלת בריטניה שנעלה את שערי ארץ־ישראל וחסמה את נתיבי העלייה אליה דווקא בפני יהודים שנמלטו מארצות הכיבוש; וכלה בשורה של צעדים שנקטו גורמים שונים מן הצד היהודי, שנאלצו לקבל החלטות במצב מלחמה, בעונות של מזג אוויר הפכפך, בתנאי אי־ודאות, כשהתקשורת בין הצדדים לקויה ומשובשת. הפרק השלישי של הספר נפתח בציטוט ממכתבו של אחד מאנשי השיירה, משפט הראוי לשמש מוטו לספר כולו: 'מה אפשר להגיד, טרנספורט זה קללה רובצת עליו, ואנשי ההנהגה שלו כל מה שהם מתכננים נכשל'.

דומה, שהמפתח הראשי להבנת גישתם של כל הנוגעים בדבר, כולל של המעפילים עצמם, הוא תפיסתם את מגמד הזמן. בימים שבהם מליוני יהודים היו נתונים תחת שלטון נאצי ישיר לא היתה שיירת המעפילים ביוגוסלביה החופשית בראש סולם הקדימויות של המוסד ושל ההנהגה הציונית. נוכח גורלם המר של מעפילי 'פטריות' שטבעו במימי נמל חיפה בשלהי שנת 1940 וחבריהם למסע שגורשו למאוריציוס, היה מי שחשב כי עדיף שהמעפילים ימתינו ביוגוסלביה, הבטוחה יחסית, ולא יצאו לדרך מסוכנת שרב בה הבלתי ידוע. וממכתבי המעפילים, הגדושים תיאורים של הקשיים שבחיי פליטות, עולה מצוקה שמקורה באי־ודאות לגבי העתיד, ונעדרת מהם תחושה של קץ קרוב, אפילו ערב פלישת הגרמנים ובעלי־בריתם ליוגוסלביה.

חלק מן הסוגיות הנדונות בספר כבר הוצגו בעבר בצורה חלקית או חד־צדדית; לגבי אחרות זהו מחקר ראשוני. באלה ובאלה הוא דן בצורה אחראית, שקולה ומפורטת, ופורש את מסכת השיקולים ואת הפעילות של הגורמים השונים שטיפלו בשיירה מן הצד היהודי: המוסד, 'החלוץ', מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית,

הג'וינט ויהדות יוגוסלביה. החידוש העיקרי והחשוב שבספר הוא סיפורם של המעפילים, שהיו עד כה אנונימיים. בכך הוא מצטרף לשורה מתארכת של מחקרים על ההעפלה שאינם מסתפקים בהצגת הצד המדיני והארגוני שלה אלא חושפים גם את היבטיה האנושיים, ומקדישים תשומת לב מיוחדת למעפילים כנושא בזכות עצמו. הספר שלפנינו ממלא במובן זה תפקיד כפול: מחקר היסטורי על-פי כל הכללים, ומעשה של הנצחה, יד ושם לכאלף יהודים, שביקשו למלט נפשם מן הנאצים ולעלות לארץ-ישראל, היו לפליטים בארץ זרה, וסופם שנספו בשואה.